

Dit jaar leverde de decembertelling een absoluut record van 132 Raven op, waaronder een Hitchkok-achtig aantal van 53 Raven op één Veluwe-route. Behalve op de Veluwe werden nu ook Raven in Utrecht en Noord-Limburg genoteerd.

Doordat de winter eind november/begin december een stevige speldeprik uitdeelde namen veel vorstgevoelige soorten als Goudplevieren, Kieviten en Kokmeeuwen de wijk terwijl talloze Kolganzen plotsklaps onze weilanden bevolkten. De decembertelling leverde dan ook veel meer Kolganzen op dan in de voorgaande drie midwintertellingen. Rietganzen lieten zich door het ontluikende winterweer van begin december niet verleiden om hun buitenlandse pleisterplaatsen massaal te verlaten ten faveure van de voedselrijke Nederlandse weilanden. Slechts hier en daar - met name in Noord-Brabant - werden groepjes Rietganzen opgemerkt.

Het aantal Torenvalken nam af naarmate het seizoen vorderde, maar bleef op hoog niveau. In augustus werd een gemiddelde van 413 Torenvalken per 100 routes vastgesteld, tegen 322 vogels in november en 297 Torenvalken per 100 routes in december.

Ondanks de wat teruggetrokken leefwijze zijn Watersnippen volop opgemerkt in het noorden van het land (figuur 2).

Vanaf eind september arriveren Sijzen in ons land. Velen blijven tot ver in het voorjaar pleisteren, om zich tegoed te doen aan larikskegels en elzeproppen. In sommige winters zijn de vogels massaal aanwezig, in andere winters zijn ze schaars. Het seizoen 1990/91 heeft nog geen opzienbarende aantallen Sijzen naar de Lage Landen gevoerd. In december lag het zwaartepunt van routes met veel Sijzen in Oost-

Nederland (figuur 2).

Kruisbekken waren nog volop aanwezig (gemiddeld c. 353 vogels per 100 getelde routes) maar geleidelijk aan leek de bulk steeds meer op te schuiven naar de grote bossen in het oosten van het land. Routes met flinke aantallen Kruisbekken bevonden zich op de Veluwe, Utrechtse Heuvelrug, Salland en Oost-Brabant.

Op dit moment zit ook de laatste PTT-telling van het seizoen (10-25 februari) er weer op. En wat weinigen meer verwachtten: het werd weer winter! Vlak voor het begin van de telperiode vroor het dat het kraakte (-10°C overdag) en op de tweede teldag viel een flink pak sneeuw. IJspret dus, maar niet voor IJsvogels, Blauwe Reigers en andere vogelsoorten. Het bood wel de gelegenheid om, na een serie zachte winters, het vertrouwde PTT-gevoel terug te krijgen: koude vingers en tenen, tranende ogen en een loopneus. We zijn benieuwd naar de resultaten van februari.

Indmiddels hebben we een indrukwekkende reeks van 13 telseizoenen kunnen opbouwen. Naarmate het aantal seizoenen groeit krijgt het materiaal meer zeggingskracht. Om een sluitend beeld te krijgen dient het project in een paar zwakke regio's een nieuwe injectie te krijgen. Daarom zijn nieuwe tellers nog steeds welkom, uit 'zwakke regio's' zelfs meer dan dat!

Hopelijk kunnen we op de volgende telling (15-31 augustus) dan weer de nodige nieuwe PTT-medewerkers begroeten.

Afstemming BMP-BSP

Waarom

Tellen tot je een ons weegt of slim combineren van gegevens? Dat is zo ongeveer de vraag waarvoor SO-VON op dit moment staat. De beide broedvogelprojecten, het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en het Bijzondere Soorten Project broedvogels (BSP) mogen zich verheugen in een ruime medewerking. Toch is het wat bepaalde vogelsoorten betreft lastig om harde cijfers boven water te krijgen omtrent voor- of achteruitgang. Noch het BMP, noch het BSP kan hier in haar eentje verandering in brengen. Maar door de resultaten van beide projecten te combineren, en door de projecten districtsgewijs bij te sturen, hopen we hierin verandering te brengen.

Huidige situatie

Het is natuurlijk onmogelijk om alle broedvogels in Nederland jaarlijks te tellen. Dit zou ook tamelijk zinloos zijn, want bij een hoop soorten kun je met een goed gekozen steekproef een even goed idee krijgen over toename of afname. Alleen voor bepaalde weinig of in kolonies voorkomende soorten is het nodig te streven naar een grootschalige of zelfs landelijke telling van de broedparen. Om een goede verdeling van de noodzakelijke werkzaamheden te krijgen, zijn het BMP en BSP destijds in het leven geroepen.

Het BMP wordt uitgevoerd in relatief kleine gebieden (enkele tientallen tot hoogstens enkele honderden hectares) waarin alle soorten worden geteld. Het BSP wordt uitgevoerd in grote gebieden, meestal kwartblokken (2,5x2,5 km) of grote natuurgebieden. De inventariseerder beperkt zich gewoonlijk tot de schaarse en zeldzame soorten en de kolonievogels. Algemene vogels worden alleen geteld wanneer daar een bijzondere aanleiding voor is, bijvoorbeeld doordat de soort in dat deel van het land niet zo algemeen is als in de rest.

Middelste Zaagbek (J. Zwaaneveld)

Welke soorten

In Nederland broeden jaarlijks ongeveer 180 soorten. Slagen BMP en BSP er in om ze alle onder de monitoringvleugels te vangen?

Globaal genomen zijn de algemene soorten volledig aangewezen op het BMP. Ze zijn zo talrijk dat men beter een goede steekproef in kleine, intensief onderzochte gebieden kan doen (BMP) dan hopeloos veel tijd te verknoeien aan tellingen in grote gebieden (BSP). Het gaat om ongeveer eenderde van alle soorten, waaronder bijv. Houtduif, Fitis, Koolmees en Vink. Van deze algemene soorten draagt het BSP nagenoeg niets bij aan de steekproef.

Eveneens eenderde deel moet het geheel van het BSP hebben. Dit betreft zeldzame broedvogels (bijv. Korhoen en Ortolaan) en de koloniesoorten. Omdat de BMP-proefgebieden klein zijn, zal van dergelijke soorten slechts sporadisch een paar in zo'n proefgebied huizen, veel te weinig in ieder geval om er iets zinigs mee te doen. Het BSP is dan een betere weg. Door gerichte tellingen in de broedgebieden van deze soorten kan men met betrekkelijk weinig moeite zoveel gegevens verzamelen dat uitspraken over toe- of afname gedaan kunnen worden. Soorten als

Lepelaar, Blauwe Kiekendief, Korhoen en Ortolaan worden zelfs landelijk jaarlijks geteld. Ook de kolonievogels worden vrijwel geheel door het BSP aangeleverd.

Het resterende derde deel, voornamelijk schaarse broedvogels zoals Nachtegaal, Roodborsttapuit en Geelgors, valt een beetje tussen wal en schip. In het BMP zijn ze wat mager vertegenwoordigd. In het BSP lijkt dit beter te zijn, ware het niet dat juist deze soorten niet door iedereen jaarlijks geteld worden. En dit jaarlijks tellen van dezelfde soorten in vaste gebieden is nu eenmaal noodzakelijk om uitspraken te kunnen doen over het aantalsverloop. Deze groep zal het moeten hebben van een gecombineerde aanpak van BMP en BSP.

Gewenste steekproef

Het overgrote deel van de soorten wordt niet landdekkend geteld, maar via steekproeven. Dit geldt voor algemene vogels, maar ook voor de meeste zeldzame en schaarse soorten. Een representatieve steekproef is van groot belang om tot verantwoorde uitspraken te komen.

Maar wanneer is een steekproef representatief? Tijdens het vooronderzoek van het BMP is door statistici berekend dat een steekproef van ten minste 50 goed verspreide proefgebieden voldoende informatie oplevert om aantalsveranderingen vast te kunnen stellen. Let wel, in dit verband praten we dus over het aantal gebieden waarin de soort voorkomt, en niet over het totaal aantal proefgebieden.

Vrijwel de gehele groep van algemene broedvogelsoorten voldoet in eerste instantie aan deze eis (figuur 1). De geografische verdeling van de steekproef of de verdeling over de verschillende biotooptypen is echter voor verbetering vatbaar. De vogels van het stedelijk milieu en (in mindere mate) soorten die gebonden zijn aan cultuurland komen er het bekaaidst van af. Van de 1-2 miljoen paartjes Huismussen weten we minder dan van de 40.000 paartjes Holenduiven! Toch is de balans in het BMP in het algemeen gunstig. Van de zestig algemene broedvogels blij-

ken er slechts 12 in minder dan 50 proefgebieden voor te komen.

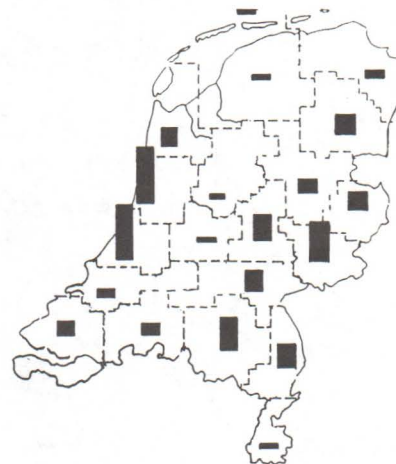
Deze norm geldt in principe voor alle soorten en heeft ook betrekking op het BSP. Het is duidelijk dat de soorten van het stedelijk milieu ook in deze steekproef slecht vertegenwoordigd zijn (figuur 1). Gierzwaluw en Kuifleeuwerik worden jaarlijks in nog geen vijftien kwartblokken geteld, en het aantal kwartblokken waarin deze soorten van jaar op jaar worden gevolgd, is nog kleiner. Heel jammer, want beide soorten lijken het moeilijk te hebben.

Tussenbalans

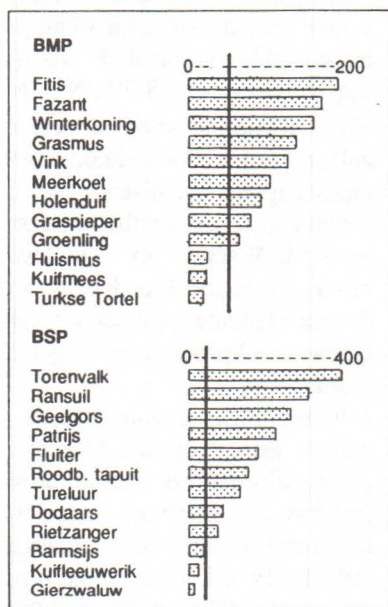
Uit het bovenstaande valt af te leiden dat BMP en BSP goed draaien maar dat diverse soorten nog niet in de monitoringboot zitten, of er uit dreigen te vallen. Het gaat om (a) soorten die niet echt algemeen maar ook niet echt zeldzaam zijn, en (b) soorten van stedelijk milieu. Voor veel soorten uit de eerste categorie biedt de integratie van BMP en BSP uitkomst, de tweede categorie is lastiger te pakken te krijgen.

Integratie: een voorbeeld

In Nederland broeden ongeveer 11.000 paren Nachtegalen. Een fors deel nestelt in de duinen van Holland, waar de dichtheid bijzonder hoog is. In het oosten en zuiden van het land komt de soort wijd verspreid voor, maar zijn de dichtheden in het algemeen laag (figuur 2).

Figuur 2. Verdeling aantal Nachtegalen per district.

Figuur 1. Aantal proefvlakken (BMP) of kwartblokken (BSP) waarin een soort is vastgesteld. Verticale lijn geeft minimum-norm aan voor indexberekening.

In circa 75 BMP-plots komen Nachtegalen voor, samen ongeveer 575 broedparen. De monitoringnorm lijkt dus te worden gehaald, maar er is een adder onder het gras. De meeste BMP-Nachtegale komen namelijk uit de duinstreek, d.w.z. uit de regio waar de dichtheid hoog is (figuur 3). Qua paren zit het met de Nachtegaal snor, qua geografische verdeling van de steekproef is het foute boel.

Wat het BSP betreft, worden jaarlijks in ruim 100 kwartblokken Nachtegale geteld (300-500 paren). De BSP-Nachtegale worden vooral gemeld uit Oost- en Zuid-Nederland (figuur 3). Ook bij dit project een scheve steekproef dus.

Indien echter de resultaten uit BMP en BSP worden gecombineerd, is de verdeling van de proefgebieden over het land uitermate gunstig. Het aantal broedparen dat bij de jaarlijkse indexberekening gebruikt kan worden zal ca. 750 bedragen (niet alle BMP- en BSP-gebieden worden ieder jaar geteld). We mogen dan gerust spreken van een zeer goede dekking bij deze soort. Daarmee moet de landelijke trend in het aantalsverloop van de Nachtegaal goed te volgen zijn. Tot nu toe waren we gewend aan BMP-trends. BSP-trends zijn nog niet beschikbaar geweest. In de komende jaren willen we afstand doen van een projectgebonden trend bij soorten als de Nachtegaal. Van

Wielewaal (Sjef Kerkhofs).

dergelijke soorten zullen de gegevens van BMP en BSP worden samengevoegd tot één gezamenlijke trend.

Toekomst

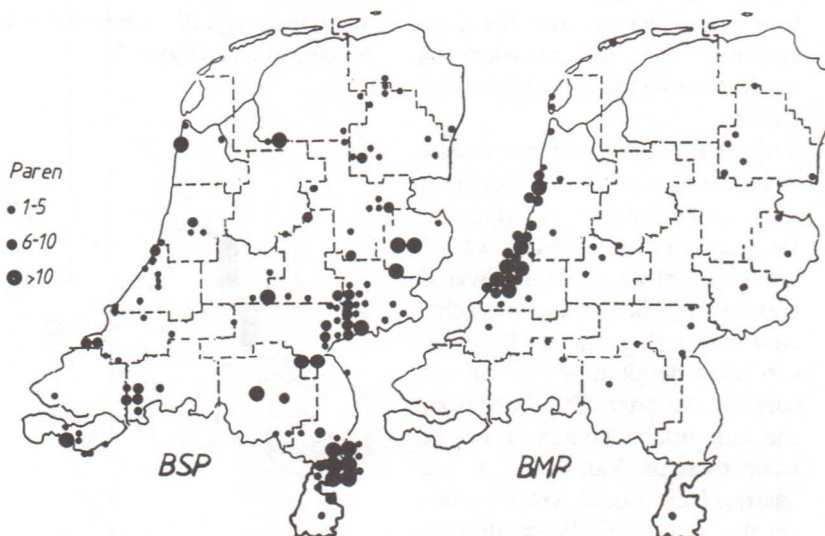
Aan de hand van het Nachtegaal-voorbeeld laat zich mooi illustreren hoe BMP en BSP elkaar aanvullen in SOVON's broedvogel-monitoring-programma. Elk van de projecten afzonderlijk zou tekort schieten om een goede geografische dekking te realiseren bij die soort. Samen lukt het beter. Om een goede integratie van BMP en BSP mogelijk te maken, zal er echter een en ander bijgestuurd moeten worden in de tot heden ge-

volgde strategie. De volgende punten zijn van belang.

- Tot nu toe is er in het BSP weinig nadruk gelegd op het inventariseren van schaarse broedvogels. Soorten die tot nu toe een beetje tussen wal en schip vielen gaan in de komende jaren meer aandacht krijgen. Voorbeelden zijn Torenvalk, Patrijs, Ransuil, Groene Specht, Roodborsttapuit, Rietzanger, Fluitier, Wielewaal en Geelgors.

- Het onderzoek voor het BSP zal districtsgewijs worden bijgestuurd. Per district is gekeken welke schaarse soorten bij voorkeur meegenomen zouden moeten worden. In samenspraak met de DC zijn richtlijnen ontwikkeld, die vanaf dit voorjaar tijdens regionale SOVON-bijeenkomsten voor het voetlicht gebracht zullen worden. Overeenkomstig het landschap in een district zijn een aantal voorkeurskwartblokken geselecteerd. Wanneer in deze kwartblokken schaarse broedvogels worden meegenomen, zal een representatieve steekproef worden gerealiseerd.

- In het BMP is aanvankelijk de nadruk gelegd op het kiezen van proefgebieden in natuurlandschappen (moeras, bos, heide, duin). Gelet op het aantal proefgebieden lukt dit uitstekend. Er zal echter enige bijsturing plaatsvinden om de proefgebieden geografisch beter verspreid te krijgen. Bovendien zal gepoogd worden meer BMP-proefgebieden in agrarisch cultuurlandschap en stedelijk milieu te krijgen.

Figuur 3. Aantal Nachtegale in BMP- en BSP-gebieden.